

تازه‌های نمایشگاه

فرهنگ تفسیری ایسم‌ها



اگر هم اکنون دانشجو هستید، یا تحصیلات خود را تمام کرده‌اید، روزهای اول دانشجویی را به یاد دارید، وقتی که استاد درباره مثلاً لیبرالیسم یا سوسیالیسم و مکاتب دیگری صحبت می کرد و در جریان صحبت مثلاً می گفت که فلان شخص یک مارکسیست یا دموکرات دواتشه است؟

معمولاً کسانی که به تازگی وارد دانشگاه می شوند، به علت تازگی و عدم آشنایی با مفاهیمی که مورد بحث قرار می گیرد، نمی توانند تفاوت‌های بین صفت بودم یا اسم بودن مفاهیم، که بار معنایی متفاوتی را دارند، دریابند.
به نظر شما بهترین راه برای دانشجوی علاقه‌مندی که می خواهد این تفاوت‌ها را تشخیص دهد، چیست؟ شاید از آنجایی که کارکرد دانشگاه‌های ما از تولید علم به تولید مدرک تغییر مسیر داده است، دانشجوی ما هم بگوید چه فرقی می کند که من تفاوت بین مدرن با مدرنیسم را بدانم. اما برای فردی که به دنبال درک درست مفاهیم است و می خواهد کاربرد صحیح هر یک از مفاهیم براساس زمان و مکان و متناسب با یک اندیشه یا طرفداری از یک مکتب فکری را بداند، چنین فردی وقتی در حال مطالعه تحولات اقتصادی، یا نظریه‌های رفا است و به نام تاجر و تاجرپرسم برمی خورد، باید و حتماً بداند که چرا بعد از دهه ۱۹۸۰ نام نخست‌وزیر انگلستان یعنی تاجر، به تاجرپرسم ختم شد و آوردن «ایسم» به آخر تاجر حاصل چه مفهومی است که تاجر به تنهایی نمی تواند آن را برساند.
برای شناخت بهتر تاجرپرسم، سوسیالیسم، لیبرالیسم، سندیکالیسم، پان‌ترکیسم، هندوئیسم و مفاهیمی از این دست ابتدا باید بدانیم که پسوند «ایسم» چیست. اگر شما هم مانند من کتاب «فرهنگ تفسیری ایسم‌ها» را در دست داشته باشید، آن را باز می‌کنید و توضیح محمد حاجی‌زاده را ذیل مدخل «ایسم» می‌خوانید:

ایسم، شیسم، سیسم، سیزم (ism): ایسم در لغت به معنای اصالت، اصول، رویه و نمونهٔ آن است و در حالت پسوندی معنای مکتب از آن گرفته می‌شود. این پسوند (شیسم، سیسم، سیزم) که اصطلاحاً به «ایسم» از آن یاد می‌شود و در گفت‌وگوها و پر سر زبان‌ها جاری است از واژه شیسم‌ا (Schisma) گرفته شده که در زبان یونانی به معنای شکافت است و در ابتدا در مورد مسلك‌ها و انشعاب‌هایی به کار می‌رفته که از کلیسا و مذهب مسیح منشعب می‌شده‌اند و یا کناره‌گیری می‌نموده‌اند (اعتزالی و انشعایی) و غالباً این انشعاب و کناره‌گیری‌ها را که سبب تضعیف کلیسا و مذهب می‌شده جرم و گناه تلقی می‌نمودند. به چنین فرقه و گروه‌هایی که از کلیسا و روحانیت جدا می‌شدند و به مفهومی شفاف در مذهب ایجاد می‌نموده‌اند «شیسم» می‌گفته‌اند.

اما بعدها کاربرد «شیسم» گسترده‌تر شد و به هر نوع تجزیه و تفکیکی در جامعه و احزاب و مذهب «شیسم» گفته شد و حالا به صورت یک پسوند رایج به دنبال واژه‌ها و اصطلاحات (سیاسی، ادبی، هنری، مذهبی، عرفانی، فرهنگی، قومی و . . .) می‌آید و تقریباً هنوز همان مفهوم اولیه را دارا است. زیرا اصطلاح یا واژه‌ای که به «ایسم» یا همان (شیسم، سیسیم، سیزم) ختم می‌شود، یا عقیده، مرام و مسلکی نوپنداد است که با عقاید ماقبل خود در تضاد است و با آن فرقی می‌کند یا انشعابی است از ایده و مرامی و مسلکی و یا وابستگی دارد به کسی یا چیزی که مفهوم در نهایت می‌شود یکی و بی‌شباهت به همان «شیسم» اولیه نیست.

محمود حاجی‌زاده در حدود ۱۵۰۰ مدخل در کتابش جمع‌آوری کرده است. تنظیم مدخل‌ها براساس حروف الفبای فارسی صورت گرفته است و توضیحات هر مدخل براساس موارد کاربرد و اعتبار و اهمیت و گستردگی بار معنایی آن مفهوم توضیح داده شده است. مثلاً درباره «سویژکتیویسم» چنین می‌خوانیم:

■ **سویژکتیویسم (Subjectivism):** **درون‌گرایی** مکتب و آئینی است فلسفی که در برابر ایزکتیویسم (Objectivism) قرار دارد و اعتقاد بر این است که دماغ فقط به مسائلی آگاهی پیدا می‌کند که به وجدان آدمی معرفی شده و وجدان از آن آگاه شده باشد. این عقیده معمولاً به ماتریالیسم یا فلسفه اصالت ماده ختم می‌گردد که منکر وجود ماوراءالطبیعه است. به زبانی دیگر این مکتب بر این باور است که آنچه وجود دارد، همان نفس است و حقیقت فکر رای هر فردی است. فلسفه پراگماتیسم و ویلیام جیمز آمریکایی و فلسفه هیومنیسم شیلر را باید از نوع فلسفه سویژکتیویسم دانست.

قدیمی ترین فلسفه سویژکتیویسم که آن را از برکلی (Bereky) و در قرون جدید واضع اولیه آن را کانت می‌دانند، به طور کلی در چهار فاکتور زیر خلاصه می‌شود:

۱- درون‌گرایی، ذهن‌گرایی، اصالت ذهن، ذهن‌باوری

۲- اندیشه معتقد به پدیده‌های ذهنی

۳- تبحر افکار و قضاوت یک طرفه در دور ماندن

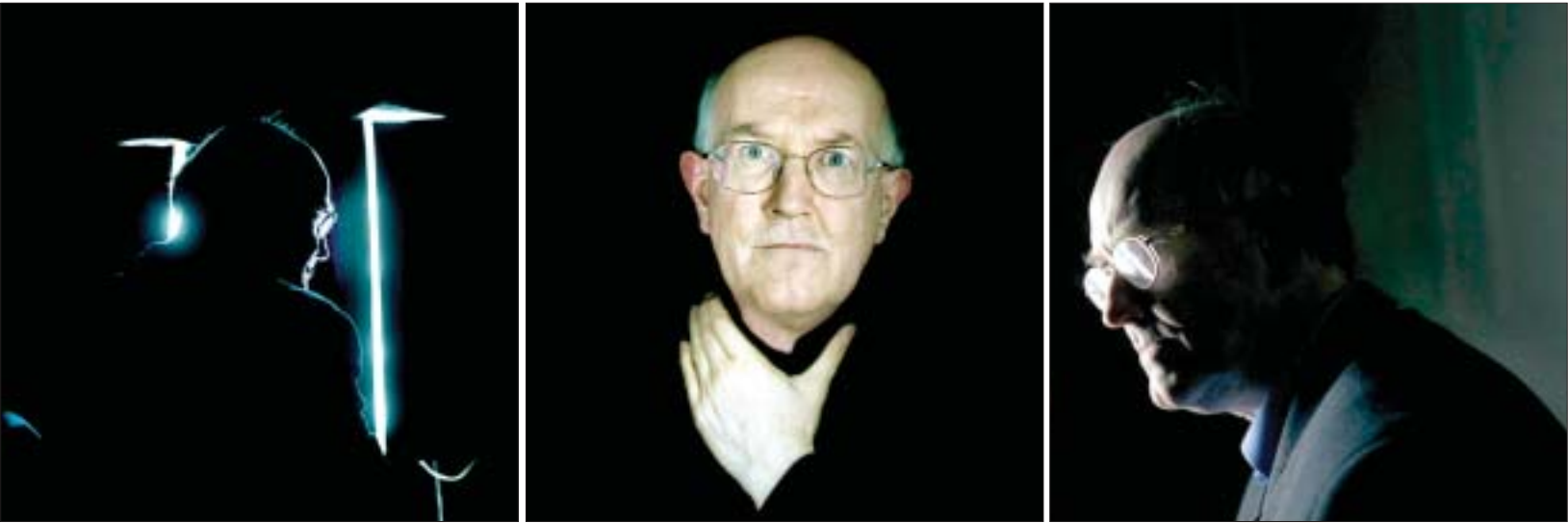
از حقیقت و آنچه که حقیقت دارد و به وقوع می‌پیوندد.

۴- ذهنیت در برابر عینیت (ایژکتیویسم) قرار دارد.

کتاب اندیشه و تاریخ

در حریم عمومی و خصوصی

درباره کتاب «دین در دموکراسی و حقوق بشر»



۲ – لائیزاسیون و سکولاریسیون، در سطح خودشان کاربرد دارند، اما عمق پدیده‌ای که بدیع و نو بودن دنیای ما را تشکیل می‌دهند را نمی‌کاوند.

۳ – همچنان خروج از دین ادامه دارد، بنابراین مورد توجه قرار دادن این مسئله، اساسی و حتی حیاتی است. مارسل گشه دو مرحله را در تاریخ فرانسه برای شکل‌گیری لائیسیتیه مشخص می‌کند: مرحله اول، با جنبش اصلاح دین لوتر در قرن ۱۶ آغاز شده و تا آغاز انقلاب کبیر سال۱۷۸۹ فرانسه ادامه می‌یابد. به عقیده گشه، مهمترین اتفاقی که در این برهه از زمان روی می‌دهد، نظام‌مند کردن انتخاب روحانیون از طریق انتخابات است. مرحله دوم از ۱۸۰۱ آغاز شده و تا حدود سال ۱۹۷۵ ادامه می‌یابد. در این مقطع از زمان، ما شاهد شکل‌گیری و رشد لیبرالیسم و جمهوری خواهی هستیم.

به نظر مارسل گشه، در وضعیت و شرایط لیبرالی «اداره امور عمومی دیگر براساس اعتقاد دینی خاصی نیست،

فقط براساس اعتقاد به اصول حقوقی است که بنیانش را می‌سازد. در یک کلام حکومت حقیقتاً بی‌طرف‌شد، در برابر جامعه مدنی که حقیقتاً تنوع و پلورالیسم خود – سازماندهی‌اش را می‌پذیرد.» (ص ۹۴) این سخن مارسل گشه،

نشان‌دهنده این است که با مشخص شدن مرز و قلمرو دولت و حقوقی که مرتب بر آن است، جامعه مدنی هویت می‌یابد. چرا که قلمرو عمومی (دولت)، تنها با تعریف و مشخص شدن قلمرو خصوصی (جامعه مدنی) معنا می‌یابد. در غیر این صورت، ما شاهد یک‌جامعه همگن و یک‌شکل خواهیم بود. اما به نظر مارسل گشه، آزادی‌های فردی که امروزه عینی هستند، چندان ارادی نیست، چرا که آزادی قلمرو مدنی، با تکیه بر قلمرو

حکومتی تعریف شده است. از این رو «فردگرایی کنونی فردگرایی تحمیلی است، خیلی بیشتر مربوط به انتقال بار دیکته‌شده از بیرون است تا تشدید و غلیان ناگهانی و رمزآمیز انرژی درونی اشخاص. بسیار کم از مطالبه استقلال در زمینه اعتقاد دینی، اخلاقی یا فلسفی‌پا رافراتر می‌گذارد.» (ص ۹۹)

مارسل گشه معتقد است که در بحث از جامعه مدنی و دگرگونی‌های مرتبط با آن، نباید وضعیت کنشگر اجتماعی را نادیده گرفت. چرا که با تغییر وضعیت بیرونی فرد، در ارتباط با اجتماع، فرد از نظر درونی و اعتقادی نیز تغییر می‌کند. البته این دگرگونی، حضور فرد در قلمرو عمومی را نیز شامل می‌شود. گشه در ارتباط با این دگرگونی، سه سطح را تمیز می‌دهد، که هر سه را باید در ارتباط با هم در نظر گرفت: «دگرگونی درون – شخصی (personnel – intra)، دگرگونی میان – شخصی (personnel – extra) و دگرگونی مدنی.» (ص ۱۱۴)

شرایطی، سیاست نیز دیگر نمی‌تواند ادعای یک کلیت را داشته باشد، زیرا در عرصه عمومی، موقعیت سیاست به سمتی پیش می‌رود که توانایی غایت‌اندیشی را ندارد. در نتیجه «از یک سو حکومت بیش از هر زمان مجبور به بی‌طرفی است. بر مبنای تعریف، ماهیتاً امکان تجسم

هر نوع معنای مصلحت‌نمایی در هر شکل در این قدرت وجود ندارد. از سوی دیگر، نیاز به مرجع برای اهدافی دارد که ضرورتاً خارج از آن می‌توانند باشند، در عین حال به اندازه کافی برای برقراری تعادل در قلمرو رسمی آمیخته شده‌اند.» (ص ۱۲۹) این مرجع از طریق نمایندگی حاصل می‌شود. از منظر مارسل گشه تحقق چنین امری، نیازمند افرادی است که بعد دیگر فردیت خود را که همانا مشارکت اجتماعی در نقش شهروندی است، به منصفه

جهانی شدن و نهیلیسم

اندیشه اسلامی در انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی



می‌پردازد: «مهرزاد بروجردی براساس برداشت‌ها و انتظارات خویش از انقلاب اسلامی به این نتیجه رسیده که انقلاب با چالش‌های پارادوکسیکال یا تناقض‌آمیزی روبه‌رو است و بر همین اساس یک سلسله پرسش‌های جدی را فرآوری اندیشه سیاسی اسلام مطرح می‌کند. «نویسنده کتاب در ۱۳ بخش پارادوکس‌های بروجردی را ذکر کرده و به آنها پاسخ می‌دهد و در آخر هم جمع‌بندی خود را عنوان می‌کند. اما این فقط بخش اول کتاب است. مهرزاد بروجردی در همان سخنرانی در ادامه طرح پارادوکس‌های سیاست امروز پرسش‌هایی را در هشت محور طرح می‌کند که پاسخ بدان‌ها بخش دوم این کتاب را در برمی‌گیرد. در باب اسلام و دموکراسی، در باب معرفت‌شناسی، در باب اسلام و ایدئولوژی، در باب اسلام و تجدد، در باب اسلام و غرب، در باب پلورالیسم دینی و سیاسی، در باب دین، علم و تکنولوژی. «پارادوکس روشنفکرانه» مهدی‌زادگان این پارادوکس را به ذهن متبادر می‌کند که اگر مهرزاد بروجردی و سعید حجازیانی نبودند کتاب‌های او به چاپ می‌رسیدند؟

کتاب دیگر انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی «اسلام و جهانی شدن» عماد افروغ است؛ نماینده مجلسی که در نظرهای پیش از دستور خود تئوری‌های جامعه‌شناسی را بر زبان می‌آورد و جزوه‌های دانشگاهی‌اش را در محک تجربه می‌سجند. کتاب در حقیقت مقاله‌ای است که در ۵۶ صفحه به صورت جزوه‌ای کوچک و مختصر منتشر شده است. هدف نویسنده آنچنان که خود اشاره می‌کند این است که با ارائه تصویری از جهانی‌شدن مصطلح و با انتزاع قابلیت‌های مفهومی آن پارادوکس‌ها و امکان وجودی آن را در ابعاد فلسفی و نظری به بحث گذارده و متعاقباً به ظرفیت‌ها و قابلیت‌های دینی برای ارائه جهانی‌شدن مطلوب بپردازد. عناوین مختلف این کتاب عبارتند از جهانی‌شدن واقعی و

ناشران

مرکز اسناد انقلاب اسلامی

محمودفاضلی: انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی بی‌شک یکی از فعال‌ترین ناشرین داخلی در عرصه کتاب‌های مختلف سیاسی، تاریخی و خاطرات بوده است. یکی از کتاب‌های جدید این انتشارات در نمایشگاه کتاب سال جاری کتاب «مدارس اسلامی در دوره پهلوی دوم» نوشته خانم روشن نهاد است. نویسنده در پژوهش خود از روش میدانی و کتابخانه‌ای بهره برده است و در بخش عمده‌ای از تحقیق خود، ضمن یافتن مدارس اسلامی با برخی از مسئولان این مدارس به گفت‌وگو نشسته و این مصاحبه‌ها منبع اصلی در این پژوهش ۱۹۱ صفحه‌ای قرار گرفته است. مدارس اسلامی پدیده نوظهوری بود که بنابر مقتضیات زمانه درصدد برآمد به گونه‌ای پاسخگوی نیاز جامعه در مسائل دینی- آموزشی باشد و نام خود را در کنار دیگر کانون‌های آموزشی در تاریخ ثبت نماید. ظهور مدارس اسلامی در دوره معاصر به دهه ۱۳۲۰ به بعد بازمی‌گردد. به دنبال برخی تحولات و پیدایش بعضی از ارگان‌ها و کانون‌ها و سرانجام آزادی عمل غیردینی در دوره پهلوی اول که به‌تدریج منجر به دور افتادن نظام آموزش و پرورش کشور از دیانت و بنیادهای ملی‌گرای شد، بسیاری بر آن شدند تا در فرصتی مقتضی با فضای حاکم بر جامعه به نوعی به مخالفت برخیزند. این مدارس اسلامی غیردولتی (ملی)، آموزشگاه‌هایی بودند که علاوه بر تدریس دروس موظف آموزش و پرورش، به تعلیم دروس مذهبی و دینی نیز همت گماردند.

برنامه‌های آموزش دین در مدارس اسلامی، کم و بیش در محوریت دو بخش آموزش‌های نظری شامل تدریس قرآن، فقه، اصول، عقاید اسلامی، تعلیمات دینی، احکام فقهی، تاریخ مختصر اسلام و آموزش‌های عملی (نماز

جماعت، برگزاری سخنرانی و بیان احکام) می‌گردید. فصل اول کتاب با نگاهی تاریخی به اوضاع آموزشی ایران در دوره معاصر، به زمینه‌ها و علل ظهور مدارس اسلامی در دوره پهلوی دوم اشاره دارد. فصل دوم نحوه شکل‌گیری، جهت‌گیری‌های آموزشی- عقیدتی و سیاسی تمام مدارس اسلامی شناخته شده را مورد بررسی قرار داده است و در فصل سوم تلاش شده است تا در حد امکان به تأثیرات متقابل مدارس و جامعه و نقش این کانون‌ها در تحولات اجتماعی، فرهنگی و همچنین انقلاب اسلامی پرداخته شود. بکروبن و نا شناخته‌بودن از خصلت‌های موضوع این پژوهش است.

از دیگر کتاب‌های جدید مرکز اسناد «جایگاه هولوکاست در پروره صهیونیسم (اسطوره) و یا واقعیت» نوشته سید محمد تراهی است که به پنج فصل و در تیراژ سه هزار نسخه انتشار یافته است. این کتاب یکی از معدود

کتاب‌هایی است که در این زمینه در ایران انتشار یافته است. نویسنده در کتاب ۲۸۲ صفحه‌ای خود تلاش کرده است با نگرشی علمی- تحقیقی و براساس منابع موجود، زوایا و ابعاد گوناگون این اسطوره را مورد بررسی موشکافانه قرار داده و ضمن تبیین ابعاد تاریخ فرهنگی و مذهبی این اسطوره به بررسی دستاوردهای سیاسی- اقتصادی این اسطوره برای اسرائیل بپردازد. بی‌تردید یک از جریان‌هایی که مشروعیت رژیم صهیونیستی را در منطقه توجیه و مظلوم‌نمایی آنان را تائین می‌کند، ادوم‌سوزی و اتاق‌های گاز شده‌اند. آنان با در لغت به معنای «سوزندان تمام و کمال است» هولوکاسته نیز دارد و برگرفته از اندیشه قربانی برای خدایان در عهد باستان بوده است. این اصطلاح پس از بروز جنگ جهانی دوم توسط صهیونیست‌ها جعل شد. این محال مدعی بودند که پس از به‌قدرت رسیدن حزب نازی در آلمان به سال ۱۹۳۳ به دستور هیتلر و سران نازی، شش میلیون یهودی در کوره‌های آدم‌سوزی و اتاق‌های گاز کشته شدند. آنان با توسل به زور، محققان و دانشمندان آزاداندیش را که در پی نقد و بازکاوی اسطوره بودند، تحت فشار قرار می‌دهند و اسطوره هولوکاست را حقیقتی می‌دانند که نباید درباره چگونگی و میزان تلفات یهودیان ستوال شود.

از دیگر کتب این انتشارات که به‌سرا اولین‌بار در نوزدهمین نمایشگاه کتاب عرضه می‌گردد «خاطرات حجت‌الاسلام محمد سمایی» است که از سوی یک ملکی تلوین و در تیراژ ۷۰۰ هزار نسخه و با قیمت ۱۶۰۰ تومان در اختیار علاقه‌مندان قرار گرفته است. بخشی از خاطرات ایشان دربرگیرنده تحولات سیاسی- اجتماعی عراق در زمان سکونت حضرت امام در عراق است. ایشان با لحنی بسیار ساده از وقایع و تحولات عراق، نقش دولت انگلستان در این تحولات و در بخش دوم به بررسی فلسفه مختلف، موضع‌گیری علمای شیعه و به‌خصوص آیت‌الله حکیم در برابر اختلافات ایران و عراق و دخالت بیگانگان را بیان کرده است. این کتاب ۲۴۹ صفحه‌ای به موضوعاتی همچون قیام ۱۵ خرداد، دستگیری و تبعید امام، دستگیری مصطفی خمینی و چگونگی اوج‌گیری و پیروزی نهضت و جریان‌های سیاسی پرداخته و در بخش دوم به جریان‌های سیاسی شتاب‌بخش پیروزی انقلاب اسلامی پرداخته است.

کتاب «خاطرات حجت‌الاسلام جمی» نیز از دیگر کتب جدید مرکز اسناد انقلاب اسلامی است که در هشت فصل تنظیم و در سه هزار نسخه و با قیمت ۱۹۰۰ تومان انتشار یافته است. کتاب به وقایع و خاطرات ایشان در زمان پهلوی اول و دوم و همچنین به خاطرات جنگ تحمیلی اختصاص یافته است.

محمد فاضلی

